

Yeni Dönem Kazı Sonuçları Işığında MÖ 3. Binyıl Sonu-2. Binyıl Başında Kültepe-Kaniş Fikri Kulakoğlu* - Elif Genç** - Güzel Öztürk*** - Yılmaz Rıdvanoğulları****

Öz

Kayseri il merkezinin 20 km kuzeydoğusunda yer alan Kültepe-Kaniş, Erciyes Dağı'nın kuzeyinde uzanan ve Sarımsaklı Deresi tarafından sulanan bereketli ovada yükselmektedir. Kaniş höyüğü ve aşağı şehir olmak üzere iki bölümden oluşan yerleşim 2,5 km çapındadır. Bu ölçüleriyle Kültepe yalnız Anadolu'nun değil aynı zamanda tüm eski Yakın Doğu'nun en büyük Tunç Çağı kentlerinden birisidir. Bu makale, eski Yakın Doğu arkeolojisi için kilit yerleşim yerlerinden olan Kültepe-Kaniş'in MÖ 3. binyıl sonu-2. binyıl başına tarihlenen ve son dönemde kazılan yapı katlarına ait ilk sonuçları içermektedir. Son dönemde höyüğün güneybatısında yapılan kazılar, Kültepe'deki Erken Tunç Çağı III tabakalarına ait anıtsal binalarının yerini, MÖ 3. binyıl sonlarında ve 2. binyıl başlarında birbiri üstüne inşa edilmiş küçük konutlar ile bunlara ait işliklerin aldığını göstermektedir. Ancak, mimarinin aksine; literatürde "Alışar III boyalıları" olarak bilinen seramik örnekleri ile monokrom çanak-çömlek geleneği ve formları, Kültepe'de Orta Tunç Çağı'nda kültürel bir devamlılığın olduğunu gösterir. Kültepe-Kaniş'te gerçekleştirilen yeni dönem kazılarında elde edilen veriler, söz konusu süreçte yerleşimin kesintisiz devam ettiğine işaret etmekle kalmaz, aynı zamanda MÖ 3. binyılın sonunda Orta Anadolu ve çevresinde meydana gelen sosyo-ekonomik değişimin izlerini mimari kalıntılar üzerinden analiz etmek için de önemli kanıtlar sunar.

Anahtar Kelimeler: Kültepe-Kaniş, Orta Anadolu, Erken Tunç Çağı, MÖ 3. Binyıl Sonu, Orta Tunç Çağı'na Geçiş, Mütevazı Yapılar, İşlik.

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Ankara/TÜRKİYE, kulakoglu@ankara.edu.tr ORCID: 0000-0002-8163-1378

** Doç. Dr. Çukurova Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Adana/TÜRKİYE, egenc@cu.edu.tr ORCID: 0000-0003-0508-7267

*** Dr. Öğretim Üyesi, Balıkesir Üniversitesi, Mimari Restorasyon Programı, Balıkesir/TÜRKİYE
guzelozturk@gmail.com; guzel.ozturk@balikesir.edu.tr ORCID: 0000-0002-0548-9066

**** Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Ankara/ TÜRKİYE, yilmaz.rdvnl@gmail.com ORCID: 0000-0002-3780-9108

The End of the 3rd Millennium—at the Early 2nd Millennium BC in the Kültepe-Kanesh in the Light of the New Term Excavations Results

Abstract

Kültepe-Kanesh, located 20 km northeast of Kayseri province, rises on the fertile plain that stretches to the north of Erciyes Mountain and is irrigated by Sarımsaklı Stream. The settlement area, which consists of two parts, the Kanesh mound and the lower city, is 2,5 km in diameter. With these dimensions, Kültepe is one of the largest Bronze Age cities not only in Anatolia but also in the whole ancient Near East. This article presents the initial findings related to the construction levels of Kültepe-Kanesh, one of the key settlements for ancient Near Eastern archeology, dated to the end of the third millennium BC—the beginning of the second millennium BC. Monumental buildings from the Early Bronze Age III, located in the southwest of the Kültepe mound, were replaced by modest dwellings and workshops with overlapping building levels. This trend appears to have continued for approximately one and a half to two centuries, as no traces of public, administrative or religious structures have been found in recent excavations. In contrast to the architectural field, pottery traditions and styles, such as the Alişar III ware and monochrome pottery, show continuity in the Middle Bronze Age. The new excavations indicate that the settlement continued uninterrupted during that period and it offers important opportunities to analyze the traces of socio-economic change that took place in and around Central Anatolia at the end of the third millennium BC, with architectural remains.

Keywords: Kültepe-Kanesh, Central Anatolia, Early Bronze Age, Late 3rd Millennium BC., Transition to Middle Bronze Age, Modest Dwellings, Workshops.

Giriş

MÖ 2. binyılın ilk çeyreğinde, Anadolu ile Kuzey Mezopotamya arasında kurulan güçlü ticaret ağının Anadolu'daki merkezi Kültepe-Kaniş'tir¹. Bugüne kadar yapılan kazılarda Asur Ticaret Kolonileri Çağı'na tarihlenen ve sayısı 23.000'i geçen çivi yazılı belgeler, sadece Anadolu tarihine değil, aynı zamanda, tüm eski Yakın Doğu tarihine ışık tutmuştur². Çivi yazılı belgeler, ticaret ağının bir ortağı olarak Orta Anadolu'da bağımsız, bölgesel bir güç olan Kaniş Krallığı'nın varlığını da ortaya çıkarmıştır³. Gerek T. Özgüç başkanlığında gerekse F. Kulakoğlu başkanlığında yürütülen yeni dönem kazıları⁴, anıtsal binaların ve ithal buluntuların da kanıtladığı gibi, Kaniş Krallığı'nın MÖ 3. binyılın ikinci yarısında da bölgesel bir güç olduğunu doğrulamıştır⁵. Kaniş höyüğünün 15. ve 14. tabakalarında ele geçen Güneybatı Anadolu, Kilikya, Kuzey Suriye ve Güneydoğu Anadolu bölgelerine özgü buluntular, kentin Erken Tunç Çağı II Dönemi'nde (bundan sonra ETÇ) bölge içi ve bölgelerarası etkileşimin en erken kanıtlarını sunmaktadır⁶. Kültepe-Kaniş, ETÇ III Dönemi'nde Batı Anadolu'dan, Kuzey Suriye ve Güney Mezopotamya'ya uzanan ve büyük ölçüde madene dayanan uzak mesafeli ticarete katılım

1 Özgüç 1959; Özgüç 1986a; Özgüç 2004; Kulakoğlu-Kangal 2010.

2 Özgüç 2004, 12-37.

3 Özgüç 1999.

4 Türk Tarih Kurumu Başkanlığı'na 2019-2020 yılı kazı çalışmalarına sağladıkları destek için teşekkürlerimizi sunarız.

5 Özgüç 1963, 33; Özgüç 1986b, 31-34; Kulakoğlu 2010, 41; Kulakoğlu 2015, 9, 13-19; Kulakoğlu 2017, 217-224.

6 Özgüç 1986b, 36-38.

sağladığını gösteren çok sayıda maddi kanıt üretmiştir⁷. Bu döneme tarihlenen anıtsal binalar, Kaniş'te merkezleşmiş bir otoritenin varlığına şahitlik etmektedir.

Kültepe-Kaniş'te Yeni Dönem Kazıları

Kültepe-Kaniş, doğal ve tarihi yolların kesiştiği, tarımsal üretim potansiyeli yüksek ve madden kaynağı açısından zengin bir bölgede konumlanır⁸. Kentin bu doğal konumu, onun Orta Anadolu'da kurulan merkezleşmiş bir güce dönüşmesinin en önemli etkenlerindedir. Özgüç tarafından belirlenen Kültepe-Kaniş stratigrafisi günümüzde halen büyük oranda geçerliliğini korumaktadır⁹. Kaniş höyüğündeki kazılar, 1948 yılından itibaren başlamakla birlikte, ETÇ tabakalarının araştırılması 1955 yılında başlamış ve aralıklı olarak 1986 yılına kadar devam etmiştir¹⁰. Bu süre zarfında toplam 18 tabaka saptanmıştır. En alttaki 18. tabaka ETÇ I Dönemi'nin son safhalarına tarihlenmiştir¹¹. Höyüğün 550 metre çapındaki boyutu göz önüne alındığında, söz konusu çağa ait verilerin oldukça sınırlı alanlarda açığa çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle, yeni dönem kazıları öncelikle höyüğe odaklanmış, Kaniş'in en erken tabakalarına ulaşmak, ETÇ kültürünü daha geniş alanda araştırmak ve kentin sınırlarını saptamak hedeflenmiştir. 2010 yılından itibaren yürütülen yeni kazılar, Kaniş höyüğünün Geç Kalkolitik Çağ'a kadar inen tabakalarını ortaya çıkarmıştır¹². Bunun yanı sıra, ETÇ III Dönemi'ne tarihlenen tabakalarında açığa çıkartılan anıtsal kamu binalarının boyutlarının düşünüldüğünden çok daha büyük olduğu anlaşılmıştır. Söz konusu çalışmalar, Kültepe-Kaniş'in ETÇ III Dönemi'ne tarihlendirilen en eski yapı katını temsil eden 13. tabakasında başka bir anıtsal binanın da tespitini sağlamıştır¹³.

Kültepe'nin sosyal ve kültürel açıdan zirve yaptığı ETÇ III Dönemi'ni (13-11b tabakaları, *yak.* MÖ 2500/2400-2150)¹⁴ art arda inşa edilmiş, her biri yangın sonucu tahrip olmuş en az üç anıtsal yapı kompleksi ile temsil edilmektedir. Bunların içinde en eskisi olan 13. tabaka anıtsal binası henüz tam olarak kazılmamış olmasına rağmen, 70x55 metre ölçüleriyle hem kendi döneminde Anadolu'nun bugüne kadar bilinen en büyük yapısı olma özelliğini taşımakta hem de mimari açıdan ulaşılan gelişmişlik seviyesini ortaya koymaktadır. İki bölümden oluşan binadan elde edilen C¹⁴ tarihi MÖ 25-24. yüzyıllarına işaret etmektedir¹⁵.

Kültepe-Kaniş'in 13. tabaka anıtsal yapısından sonra, Özgüç'ün "sözde megaron" olarak tanımladığı ve 12. tabakaya ait başka bir anıtsal bina gelir¹⁶. İlk dönem kazıları ile birlikte yapının

7 Şahoğlu 2005, fig. 1; Özgüç 1986b, 35-36, 39-45; Kulakoğlu 2015, 13; Kulakoğlu 2017, 219.

8 Özgüç 1950, 9-10; Özgüç 2004, 8; Yener-Kulakoğlu vd. 2015, 600, 608.

9 Erken Tunç Çağı I-III (18-11b-a tabakaları), Orta Tunç Çağı/Koloni Çağı (Tepe'de 10-6. tabakalar, Karum'da IV-Ib-a tabakaları), Demir Çağı (5-4. tabaka), Helenistik (3. tabaka) ve Roma dönemi (2-1. tabaka) kalıntıları açığa çıkarılmıştır. Bk. Özgüç 1999, 4-5; Özgüç 2004, 8-12.

10 Özgüç 1999, 2.

11 Özgüç 1999, 4-5; Özgüç 2004, 12.

12 Kulakoğlu-Kontani vd. 2020, tablo 2.1; Kulakoğlu-Peyronel 2022, 32.

13 Kulakoğlu 2015, 13; Kulakoğlu 2017, 219, fig. 2.

14 Kültepe-Kaniş'in MÖ 3. binyıl sonuna diğer bir deyişle ETÇ III Dönemi'ne tarihlendirilen 13. tabakası Mezopotamya kronolojisinde Erhanedanlar IIIb sonu; 12. tabakası Akad Dönemi, 11b ve a tabakaları ise yaklaşık olarak Akad, Post-Akad/Guti ve III. Ur Dönemi ile çağdaştır. Özgüç 1986b, 45; Öztürk 2019b, 47, Fig. 1.

15 Kulakoğlu 2017, 222.

16 Özgüç 1963, 24; Özgüç 1986b, 34.

bulunduğu alanda yürütülen yeni dönem kazıları sonucunda, binanın günümüze kadar açığa çıkarılan bölümü doğu-batı yönüyle 50 metreye ulaşmıştır¹⁷. *Alabaster*¹⁸ idoller ve tanrı heykelciklerinin yanı sıra ritüel amaçlı kullanılmış pişmiş toprak kaplar, bu yapının idari fonksiyonunun haricinde dinî amaçlar için de kullanım gördüğüne işaret etmektedir¹⁹.

Kültepe-Kaniş yerleşiminin ETÇ III Dönemi'ne ait son yapı katını temsil eden 11b tabakasının mimari kalıntıları, anıtsal boyutlardaki farklı iki bina ve bir mutfak müstemilatı ile temsil edilir. Anıtsal binalardan ilki Özgüç zamanında kazılmış ve "pilastrolu bina" olarak tanımlanmıştır²⁰. Söz konusu yapı 22,5 x 24 metre ölçülerindedir²¹. Kültepe'nin 11b tabakasına ait olan ikinci anıtsal binası ise yeni dönem kazılarında açığa çıkartılmıştır. Yapı içerisinde yürütülen kazı çalışmalarında *alabaster*den üretilmiş yüzden fazla idol, heykel ve heykelcikler keşfedilmiştir²². MÖ 3. binyılın sonuna tarihlenen buluntu grubu ile bu bina, sadece Kültepe'nin değil aynı zamanda eski Yakın Doğu'nun da bugüne değin bilinen en zengin *alabaster* idol-heykel koleksiyonlarından birini ortaya koymuştur. Binadan elde edilen C¹⁴ örneği MÖ 2352-2201 (%83,7) tarihini işaret etmektedir.

Kültepe-Kaniş'te açığa çıkarılan ve ETÇ III'e tarihlenen anıtsal binaların tamamının plan bakımından Anadolu'ya yabancı olması, bu yapıların Kuzey Suriye ve Mezopotamya saraylarından etkilenilerek inşa edilmiş olabileceğini düşündürmektedir²³. Şimdiye kadar kazılan ve henüz tamamı açığa çıkarılmamış olan binaların büyüklüğü dikkate alındığında yapıların resmî veya dinî amaçlarla kullanıldığı açıktır. Kültepe-Kaniş'te gerçekleştirilen kazılarda açığa çıkartılan söz konusu kamusal yapılar ve bunlarla çağdaş olan ithal seramikler, değerli madenlerden üretilmiş süs eşyaları, ithal lapis-lazuli taşından silindir mühürler, farklı malzemelerden yapılmış damga mühürler ve mühür baskılarının yanı sıra farklı fonksiyonlara sahip diğer arkeolojik buluntular, Kültepe'nin Asurlu tüccarlar gelmeden çok önce uzak mesafeli ticarete katılan önemli bir bölgesel güç olduğunu ortaya koymaktadır²⁴. Kaniş kentinden bahseden efsanevi ve tarihî yazılı belgeler de bu görüşü desteklemektedir²⁵.

Yeni dönem kazıları, höyüğün güneybatı bölgesinde, ETÇ III Dönemi'nin sonuna dair önemli veriler ortaya çıkarmıştır. Anıtsal kamu binalarından sonra aynı alana inşa edilen küçük konutlar ve işlikler dönemin mimarisindeki değişimi analiz etmek için önemli veriler sunmaktadır²⁶.

17 Kulakoğlu 2018, 397.

18 *Alabaster* jipsin ince taneli kompakt cinsine verilen addır. Jipsin bu türü için su mermeri, onyx mermeri, Hacibektaş mermeri, Musul mermeri ya da kaymak taşı gibi terimler de kullanılabilir. Arkeoloji literatüründe *alabaster* (İngilizce *gypsum*) teriminin kullanımında bazı sorunlar da mevcuttur. Özellikle eski tarihli yayınlarda, taş cinslerinin, analizler olmadan sadece gözleme dayanarak yapılan tanımlamalarında, modern jeoloji terminolojisinde sadece ince taneli, masif jips türünün karşılığı olan *alabaster* kelimesinin bazı kalsit tipleri için kullanımı da söz konusudur. Öztürk 2013, 47.

19 Özgüç 1986b, 34.

20 Özgüç 1986b, fig. 3.1-4, III. 3.1-2.

21 Özgüç 1986b, 31; Kulakoğlu 2017, 222.

22 Kulakoğlu-Genç vd. 2022, 212-213.

23 Özgüç 1986b, 34; Kulakoğlu 2017, 224; Kulakoğlu-Peyronel 2022, 34.

24 Kulakoğlu 2010, 41, res. 2; Öztürk 2019a; Öztürk 2019b; Kulakoğlu 2017, 217-227.

25 Westenholz 1997; Özgüç 2004, 3-4; Kulakoğlu-Öztürk 2015, 343; Peyronel 2017, 197.

26 Kulakoğlu-Genç vd. 2022, 213.

Anıtsal binalardan tamamen farklı özellik gösteren söz konusu yapılar, MÖ 3. binyılın sonlarında meydana gelen sosyo-politik ve ekonomik değişime vurgu yapmakta ve ayrıca yerleşimin sürekliliğine işaret etmektedir.

MÖ 3. Binyılın Sonu Mütevazı Yapıları ve İşlikleri

Kültepe-Kaniş'in 11b tabakasının anıtsal binalarının tahribiyle sonuçlanan yangından hemen sonra, aynı alan küçük konutlar ve işliklerle donatılmıştır. Anıtsal binaların açığa çıkarıldığı Büyük ETÇ açmasının orta ve kuzey bölümü 3. binyılın sonlarına ait seyrek bir yapılaşma sergilerken; açmanın güney bölümü üst üste binen yapı katlarının yoğun mimarisini üretmiştir (Resim 1 ve Resim 2). Kazısı yapılan alanda, 11a tabakasına ait ilk mimari kalıntılar, 11b tabakasına ait olan "idol odası"nın yıkıntılarının hemen üstünde açığa çıkarılmıştır (Resim 2 ve Resim 3). Açmanın kuzeydoğusunda, ince duvarlarla inşa edilen taş temelli yapının sadece kuzey bölümü kazılabılmıştır (Resim 2, planda mor renkte gösterilen A1 ve A2 odaları). İki odası bulunan yapının kazılan bölümü 7,90 x 3,30 m ölçülerindedir. Basit toplama taşlarla örülen ve kalınlığı 40-45 cm olan duvarlar 50 cm yüksekliğe kadar korunmuştur. Temel taşları alttaki yangın enkazı (Mk16) içine oturmaktadır (Resim 4, Dv07 ve Dv08). İyi korunmamış oda tabanlarından seramik parçaları dışında herhangi bir buluntu ele geçmemiştir. Anıtsal binalara göre oldukça basit inşa edilen bu yapının işlevi eldeki verilerin eksikliği nedeniyle bilinmemektedir; ancak, daha sonraki bir zamana işaret eden yoğun küllü tabakalar, bu alanın ne amaçla kullanılmış olabileceği konusunda önemli kanıtlar sunmaktadır. Küllü tabakalardan ilki Dv08'in üst seviyelerinde saptanmıştır. Yanmış odun kırıkları ve büyük kerpiç parçaları içeren küllü toprak iyi korunmuş bir fırın tabanının (Mk11/Br01) çevresinde yoğunlaşmaktadır (Resim 4). Fırın tabanı üzerinden iki adet pota ele geçmiştir. İçinde cüruf kalıntılarını da barındıran potalar, burada madencilik ile ilgili bir faaliyetin yürütüldüğünü göstermektedir. Bu tabakayı daha yoğun başka bir küllü tabaka izlemektedir (Resim 4, Mk15). Yanmış odun parçaları içeren tabaka, doğuya, 2019/Dv05'e doğru yükselmektedir. Dv07'nin üst kısmını kısmen tahrip eden bir ocak (Mk15/Br01) ve tabanı "idol odası"nın yangın enkazına kadar ulaşan bir çukur (Mk15/Br03) bu tabakanın mimari unsurlarındandır (Resim 4). Ağız çevresi küçük taşlarla çevrelenen çukurun içi dolduktan sonra, alan beyaz renkte ince kül katmanı ile kaplanmıştır. Bir kısmı çukurun içine doğru çöken kül katmanının üstü tamamen yanmış odun parçalarını içeren küllü toprakla dolmuştur (Mk15/Br02). Küllü tabakalarla stratigrafik konumları uyumlu olan birkaç mimari kalıntı, madencilik ve başka türden faaliyetin icra edildiği bu alanla ilişkili gibi görünmektedir (Resim 2, koyu yeşil).

Bu yoğun küllü tabakaları bir dizi mimari tabaka takip etmektedir. Mimari kalıntılar, doğu-batı yönlü uzanan ve doğuya doğru daralan bir alanla birbirinden ayrılan iki yapı grubundan meydana gelmektedir.

Güneydeki iyi korunmuş yapı grubu birbirine bitişik en az altı odadan oluşmaktadır (Resim 2, planda açık yeşil renkle gösterilen B1-B6 odaları). Birbirinden farklı ölçülere sahip odaların planı dikdörtgen veya karedir. Temelleri küçük taşlarla inşa edilmiş, taş veya kerpiç duvarlarla yükseltilmiştir (Resim 5). Duvarlar kille sıvalıdır. Oda tabanlarında beyaz bitkisel lifli bir tabaka görülmektedir. Sadece bir odanın tabanı taş döşelidir (Resim 2, B3 odası ve Resim 6). Taş döşeme üst üste iki kez inşa edilmiş, üstteki taş döşemeden sonra oda tabanı toprakla doldurularak yeni bir zemin oluşturulmuştur (Resim 5). Odalarda ocak ve fırınlar bulunmaktadır. Tespit edilen tek ocak en doğudaki odanın doğu duvarına yaslı olup bir sekinin üzerine oturmaktadır

(Resim 2, B4 odası). Fırınlardan ikisi açmanın batı kesimine yakın bir alanda yan yana durmaktadır. Her iki fırın tabanı da bir çukur tarafından kesilmiştir. Daha iyi korunmuş olan fırın tabanı yuvarlak formlu olup, üst üste iki taban sıvası ile en az iki kere yenildiğini gösterir. Diğer bir fırın/tandır, açmanın kuzeybatısındaki odanın kuzeydoğu köşesindedir (Resim 2, B1 odası ve Resim 7). Ağız kısmı günümüze kadar iyi korunmuş olan söz konusu fırın/tandır alttaki 11b tabakasının kerpiç duvarının hemen üzerine oturmaktadır. Aynı odanın doğusunda başka bir fırına ait taban bulunmaktadır (Resim 2, B2 odası ve Resim 8, sol üst). Yarım daire görünümüne sahip fırın tabanı, kuzey-güney yönlü uzanan ince bir duvara yaslıdır. Daha sonra üstüne başka bir duvarın örülmesiyle fırının iptal edildiği görülür.

Oval formlu yapı, dıştan orta boy taşlarla, içten 17 sıra kerpiç bloklarla inşa edilmiştir. Altta kerpiç sıraları sıvalıdır. Yapının derinliği iki metreye ulaşmaktadır. Taş örgüsündeki üç farklı görünüm oval yapının uzun süre kullanıldığını göstermektedir (Resim 2, B2 odası ve Resim 8, sol alt). Bu yapının içerisine ETÇ'nin farklı dönemlerine tarihlenen çok sayıda küp ve çömlek parçaları, bir *Suriye şişesi* ve yerli *intermediate* türü boya bezemeli bir kap, tezgâh ağırlıkları, terazi ağırlıkları ve taştan bir idol atılmıştır (Resim 8). Bunlarla birlikte, oval yapının seramik fırını olarak kullanılmak üzere tasarlandığını düşündüren bazı bulgular da mevcuttur. Oval yapının ağız kenarında pişmemiş kilden üç kap bulunmakta, güneydeki odada ise yine pişmemiş büyük bir küp taban üstünde durmaktadır (Resim 2, B5 odası ve Resim 9). Ayrıca, alana dağılmış kil topakları ve yine pişmemiş dokuma tezgâh ağırlıkları oval yapının çevresinde yoğunlaşmaktadır.

Birbiriyle ilişkili görünen bu yapıların birçok kez onarım geçirdiği anlaşılmaktadır. Oda tabanları en az üç kez yenilenmiş, yeni duvarlar eklenmiş veya bazı alanlar iptal edilmiştir. Yapılardaki bu onarım ve değişiklikler birkaç nesil boyunca sürmüş gibi görünmektedir. Radyokarbon tarihleri bu düşünceyi destekler niteliktedir²⁷. Oval yapı dışında, odalardan az sayıda ETÇ III Dönemi'ne özgü çanak-çömlek formları, ezgi taşları, kemik alet, dokuma tezgâh ağırlıkları ve ağırsaklardan oluşan buluntu grubu ele geçmiştir. Seramikler arasında Orta Anadolu'nun yerli boya bezemeli seramik grupları arasında yer alan Alishar III boyalıları da ilk kez bu tabakalardan ele geçmiştir. Buluntuların karakteri bu yapılarda çeşitli üretim faaliyetlerinin icra edildiğine işaret etmektedir. Tüm bu bulgularla birlikte bu alandan alınan C¹⁴ analiz sonuçları değerlendirildiğinde alanın birkaç nesil boyunca bir nevi işlik olarak kullanıldığını söylemek mümkündür.

Büyük ETÇ Açması'nın orta bölümünde daha farklı bir oluşumla karşılaşılır (Resim 1). 2010 yılında ortaya çıkarılan, 13. tabakanın anıtsal binasının güneyinde yer alan büyük tahıl silosu, en erken 11a tabakasında açılmış, daha sonra çöp çukuru olarak tekrar kullanılmıştır. İçinden çok sayıda kırık ve atılmış kalıp ve pota bulunmuştur²⁸. Bu alandaki en önemli buluntu grubunu ise mühür baskıları oluşturmaktadır²⁹. Büyük ETÇ Açması'nın kuzey ve orta bölümünde ise anıtsal yapılara kadar ulaşan taş kuyular, içerikleri ve stratigrafik konumları bakımından Asur Ticaret Kolonileri Çağı öncesine tarihlenmiştir³⁰.

27 Resim 2'de şematik planda gösterilen B2 odasının batı duvarı altında kalan fırından elde edilen C¹⁴ örneği MÖ 2293-2140 (%95,45), B3 odasının taş döşeme üzerinden elde edilen C¹⁴ örneği MÖ 2239-2135 (%68,62), B2 odanın oval yapıdan elde edilen C¹⁴ örneği MÖ 2104-2035 (%48,46) ve B6 odası taban üstünden elde edilen C¹⁴ örneği MÖ 2062-1950 (%60,44) tarihlerini vermiştir.

28 Kulakoğlu-Emre vd. 2013, 46, fig. 6; Öztürk 2019a, 26-27.

29 Öztürk 2019a, 27.

30 Kulakoğlu-Emre vd. 2013, 48, fig. 2, 7 ve 8.

MÖ 3. binyılın sonlarında, yaklaşık olarak MÖ 2200'lü yıllarda bütün eski Yakın Doğu'yu etkileyen, toplumların sosyo-ekonomik ve politik örgütlenmesinde önemli değişikliklere neden olan iklimsel değişikliklerle (4.2 ka BP olayı) ilgili birçok paleoiklimsel ve arkeolojik araştırma mevcuttur³¹. Söz konusu araştırmalar, kurak bir dönemin yaşandığını gösteren iklimsel olayın birkaç yüzyıl devam etmiş olabileceğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, farklı coğrafi bölgelerde yaşayan toplumların iklimsel olaylardan farklı şekilde etkilenmiş olabileceği genel kabul görmektedir. Akad İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra ortaya çıkan yeni siyasi oluşumlar, çatışmalar, göçler, küçülen veya terk edilen yerleşimler, tarımsal üretimden hayvancılığa kayan besin ekonomisi gibi süreçlerin söz konusu süreçle meydana gelmiş olabileceği önerilmektedir³². Benzer bir süreç Batı ve Orta Anadolu'da da yaşanmış görünmektedir³³. Kültepe'de 11b'nin anıtsal binalarının yerini bu dönemde mütevazı konutlar ve işlikler almıştır. Aynı alandaki büyük tahıl silosu ve tahıl depolama kuyuları ekonomik kaygıların bir sonucu olabilir³⁴. Kültepe yine de bu olumsuz koşullarla baş etmiş gibi görünmektedir. Kültepe kazılarında ele geçen Mezopotamya ve Suriye kökenli ithal Post Akad/Guti (yak. MÖ 2205/2181-2110)³⁵ ve III. Ur (MÖ 2112-2004/2003)³⁶ dönemlerine ait silindir mühür ve baskıları³⁷ Kültepe'nin dahil olduğu sosyo-ekonomik ve kültürel etkileşim ağına tanıklık etmekte ve yerli imal edilen eşyalarla birlikte ithal eşyaların yan yana uzun süre kullanılması sonucunda da Anadolu ile Mezopotamya-Kuzey Suriye arasındaki bağlantının sürekliliğine işaret etmektedir³⁸.

MÖ 2. Binyılın Başına Ait Taş Döşemeli Yapı

MÖ 2. binyılın başlarında, Kültepe-Kaniş'in Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın öncüsü olan bir döneme girdiği ve Karum olarak tanımlanan Aşağı Şehir'e ilk kez bu evrede yerleşildiği görülmektedir³⁹. Kaniş höyüğündeki 10. ve 9. tabakalar, Karum IV. ve III. tabakaları ile çağdaştır.

Açmanın güneybatısında, öncekilerden tamamen farklı bir mimari özellik gösteren büyük bir taş yapı gün ışığına çıkarılmıştır (Resim 2, lacivert ve Resim 10)⁴⁰. Tek odalı bu yapının iç dolgusu kaldırıldıktan sonra taş döşeli bir tabana ulaşılmıştır. Büyük boyutta yassı taşların kullanıldığı döşemenin bazı yerlerinde çökme meydana gelmiştir. Taş döşemeli yapının doğu ve

31 Weiss-Courty vd. 1993, 995-1004; Kuzucuoğlu-Marro 2007; Wiener 2014, 1-16; Massa 2014, 89-123; Massa-Şahoğlu 2015, 61-78; Algaze-Greenfield vd. 2021, 6-13.

32 Sallaberger 2007, 417-456; Schwartz 2007, 45-67; Massa-Şahoğlu, 2015, 67-75.

33 Massa-Şahoğlu 2015, 69-73.

34 Massa-Şahoğlu 2015, 72.

35 Guti ismi ve hanedanı ilk kez Sümer Kral Listesi'nin (SKL) terminolojisinden üretilmiş ve Post-Akad ya da Guti Dönemi olarak tanımlanan dönem, Akad kralı Şarkalişarri'nin ölümünden (yak. MÖ 2205-2181) III. Ur Hanedanlığı'nın ilk kralı olan Ur-Nammu'nun hükümdarlığının başlangıcına (yak. MÖ 2110) kadar olan zaman aralığını işaret etmektedir. Sallaberger-Schrakamp 2015, 1-136.

36 III. Ur Dönemi, hem SKL'nde yer alan kralların hükümdarlık süreleri referans alınarak, hem de Mezopotamya'nın periferisindeki Mari ve Urkiş gibi önemli kentlerin yöneticileri ile kurulan paralelliklerle, orta kronolojiye göre yaklaşık olarak MÖ 2112-2004 yılları arasında tarihlendirilir. Sallaberger-Schrakamp 2015.

37 Öztürk 2019a, lev. 14.1-3, 15.1-3, 16.1, kat. no. 022-028; Öztürk 2019b, 65-66, fig. 3-8.

38 Özgüç 1986, 44-45; Öztürk 2019b, 58-60.

39 Özgüç 1950, 94-103; Özgüç 2004, 9.

40 Büyük ETÇ Açması'nın güney alanında, küçük konut ve işliklerden oluşan yapı grubundan sonra, birbiri üstüne gelen birkaç duvar sırası belli bir plan ortaya koymamaktadır (Resim 2, turuncu ve gri).

güney duvarı içten iki taş plastro ile desteklenmiştir. Duvarların alt kısmının küçük, üst kısmının büyük taşlarla inşa edilmiş olması yapının iki kullanım evresine sahip olduğunu gösterir. Yapının iç dolgusundan içlerinde Alishar III boyalılarının da bulunduğu MÖ 2. binyılın başlarına ait kap parçaları ele geçmiştir.

Büyük tahıl silosunun yer aldığı alanın batısında, 2014 yılında açığa çıkarılan ve bodrum katı olduğu anlaşılan “merdivenli yapı” bu silodan hemen sonraki dönemde (10.-9. tabaka) inşa edilmiştir. Merdivenli yapı içerisinden, Karum IV. ve III. tabakalarından tanınan seramiklerin benzerlerine ait parçalar ele geçmiştir⁴¹.

Sonuç

Son yıllarda yürütülen kazılar, ETÇ III’ün anıtsal kamu yapılarının inşa edildiği höyüğün güneybatı bölgesinin kullanım amacının bu dönemin sonunda değiştiğini ortaya koymaktadır. 11b anıtsal binalarının yıkıntıları üzerine inşa edilen 11a tabakasının mütevazı konutları ve işlikleri bu değişimin en belirgin kanıtlarıdır. Dokumacılık, metalürjik faaliyetler ve belki seramik üretiminin gerçekleştirildiği 11a tabakasının basit konutları ve işlikleri çok uzun olmayan bir süre, olasılıkla birkaç nesil boyunca kullanılmıştır. Mimarideki bu keskin değişime rağmen, çanak-çömlek geleneğinde kademeli bir geçiş söz konusudur. ETÇ III’ün tipik seramik formları azalarak kullanılmaya devam ederken, Alishar III boyalı seramikleri ilk kez bu tabakada karşımıza çıkmaktadır. Paleoiklimsel araştırmalar ve arkeolojik veriler, MÖ 3. binyılın sonunda bütün Yakın Doğu toplumlarını ekonomik, sosyal ve siyasi yönden etkileyen bir iklimsel olayı ortaya koymaktadır. Kültepe’nin bu mütevazı konutları ve işlikleri söz konusu dönem ile çağdaştır. Aynı döneme tarihlenen büyük tahıl depolama birimlerinin varlığı, bu küresel olaydan kaynaklanan ekonomik kaygıların bir sonucu olabilir. Bununla birlikte, 11a tabakasında ele geçen Post-Akkad/Guti ve III. Ur stili mühür ve mühür baskılarının varlığı, Kültepe’nin bölgelerarası bağlantılarının kesintiye uğramadığını, aksine bir ölçüde devam ettiğini doğrulamaktadır⁴².

Sonuçta Kültepe, 9. tabakadan itibaren yeniden anıtsal kamu yapılarıyla donatılmaya başlanmıştır⁴³. Asur Ticaret Kolonileri Çağı’nda ilk kez 9. tabakada inşa edilen ve 8. tabakada yeni eklemelerle son şeklini alan Güney Teras Sarayı⁴⁴ ETÇ III anıtsal yapılarının güneyinde konumlanmaktadır. Bu durum, höyüğün mekânsal kullanım alanlarının en azından 11a tabakasından itibaren değiştiğinin açık bir göstergesidir.

41 Öztürk 2019a, 26.

42 Öztürk 2019a, 199-200; Öztürk 2019b, 58-60.

43 Asur Ticaret Kolonileri Çağı’na tarihlenen 8. tabaka kamu yapılarından Eski Saray, höyüğün merkezi kısmında bulunan Warşama Sarayı’nın hemen altında, Güney Teras Sarayı ise höyüğün güneyinde yer almaktadır. Eski Saray’ın inşası yaklaşık MÖ 2027/2024’lere kadar eskiye gitmektedir. Barjamovich-Hertel vd. 2012, 31, fig.11.

44 Özgüç 1999, 67.

KAYNAKLAR

Algaze-Greenfield vd. 2021

Algaze, G.-Greenfield, H.-Hald, M. M.-Hartenberger, B.-Irvine, B.-Matney, T.-Nishimura, Y.-Pournelle, J.-Rosen, S. A., “Early Bronze Age Urbanism in Southern Anatolia and Upper Mesopotamia”, *Anatolica*, XLVII/1, 1-70.

Barjamovic-Hertel vd. 2012

Barjamovic, G.-Hertel, T.-Larsen, M.T., *Ups and Downs at Kanesh. Chronology, History and Society in the Old Assyrian Period*, Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten, Leiden.

Kulakoğlu 2010

Kulakoğlu, F., “Kültepe Kanesh Karum: The Earliest International Trade Center in Anatolia”, *Anadolu'nun Önsözü, Kültepe Kaniş-Karumu, Asurlular İstanbul'da/Anatolia's prologue. Kültepe Kanesh Karum, Assyrians in Istanbul*, ed. F. Kulakoğlu, S. Kangal, Kayseri Metropolitan Municipality Cultural Publications 78, İstanbul, 40-51.

Kulakoğlu 2015

Kulakoğlu, F., “Current Research at Kültepe”, *Proceedings of the 1st Kültepe International Meeting*, eds. F. Kulakoğlu, C. Michel, Kültepe, 19-23 September, 2013, Studies Dedicated to Kutlu Emre. Subartu XXXV, Brepols, Turnhout, 9-21.

Kulakoğlu 2017

Kulakoğlu, F., “Early Bronze Age Monumental Structures at Kültepe”, *Proceedings of the 2nd Kültepe International Meeting*, ed. F. Kulakoğlu, G. Barjamovic, Kültepe, 26-30 July, 2015. Studies Dedicated to Klaas Veenhof. Subartu XXXIX, Brepols, Turnhout, 217-226.

Kulakoğlu 2018

Kulakoğlu, F., “2018 Yılı Kültepe-Kaniş Kazıları”, *Anadolu/Anatolia*, 44, 397-398.

Kulakoğlu-Kangal 2010

Kulakoğlu, F.-Kangal S., *Anadolu'nun Önsözü, Kültepe Kaniş-Karumu, Asurlular İstanbul'da/Anatolia's prologue. Kültepe Kanesh Karum, Assyrians in Istanbul*, Kayseri Metropolitan Municipality Cultural Publications 78, İstanbul.

Kulakoğlu-Öztürk 2015

Kulakoğlu, F.-Öztürk G., “New Evidence for International Trade in Bronze Age Central Anatolia: Recently Discovered Bullae at Kültepe-Kanesh”, *Antiquity* 89, 343.

Kulakoğlu-Peyronel 2022

Kulakoğlu, F.-Peyronel L., “Kültepe’de Orta Tunç ve Demir Çağı’nda kamusal ve özel alanların organizasyonu. Yerleşim alanının güney bölümüne ait yeni veriler / L’organizzazione dello spazio pubblico e privato a Kültepe tra Bronzo Medio ed età del Ferro. Nuovi dati dal settore meridionale dell’insediamento”, *Lo spazio pubblico, lo spazio privato / Kamusal alan, özel alan, XI Convegno Contributo italiano a scavi, ricerche e studi nelle missioni archeologiche in Turchia / XI Türkiye’deki arkeolojik çalışmalara eğitim, araştırma ve kazı’da İtalya katkısı sempozyumu*, ed. S. Schirimo, İstanbul İtalyan Kültür Merkezi, İstanbul, 31-44.

Kulakoğlu-Emre vd. 2013

Kulakoğlu, F.-Kutlu, E.-Kontani, R.-Sabahattin, E.-Öztürk, G., “Kültepe-Kaniş, Turkey: Preliminary Report on the 2012 excavations”, *Bulletin of the Okayama Orient Museum* 27, 43-50.

Kulakoğlu-Kontani vd. 2020

Kulakoğlu, F.-Kontani, R.-Uesugi, A.-Yamaguchi, Y.-Shimogama, K.-Semmoto, M., “Preliminary Report of Excavations in the Northern Sector of Kültepe 2015-2017”, *Proceedings of the 3rd Kültepe International Meeting*, ed. F. Kulakoğlu, C. Michel, G. Öztürk, Kültepe 4-7 August, 2017, To Mogens Larsen on the occasion of his Eighteenth Birthday, Subartu XLV, Brepols, Turnhout, 9-88.

Kulakoğlu-Genç vd. 2022

Kulakoğlu, F.-Genç, E.-Kontani, R.-Peyronel, L.-Coşkun, N.-İpek, Ö.-Öztürk, G.-Hacı, A.-Öğreten, T.-Tüysüz, Akalın, B.-Beşdok, E.-Karkınlı, A.E.-Günen, M.A.-Candansayar, E.-Doğan, U.-Şenkul, Ç.-Yazgan, E.-Çevik, N.-Üstündağ, H.-Ayten, A.M.-Kaderli, L.-Uğuryol, M.-Uğuryol, D.-Ay, C.-Rıdvanogulları, Y., “2019-2020 Yılı Kültepe-Kaniş Kazıları”, *2019-2020 Yılı Kazı Çalışmaları*, C 2, ed. Adil Özme, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Ana Yayın No.3714/2, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Ana Yayın No.192/2, Ankara, 209-220.

Kuzucuoğlu-Marro 2007

Kuzucuoğlu, C.-Marro, C., *Sociétés humaines et changement climatique à la fin du troisième millénaire: une crise a-t-elle eu lieu en haute Mésopotamie?* Actes du colloque de Lyon, 5-8 décembre 2005. Varia Anatolica 19, Paris, İstanbul.

Massa 2014

Massa, M., “Destructions, abandonments, social reorganisation and climatic change in west and central Anatolia at the end of the third millennium BC”, *Arkeoloji’de Bölgesel Çalışmalar Sempozyum Bildirileri*, ed. B. Erciyas, E. Sökmen, 12-13 May 2011, Ankara, Yerleşim Arkeolojisi Ser. 4, İstanbul, 89-123.

Massa-Şahoğlu 2015

Massa, M.-Şahoğlu V., “The 4.2ka BP climatic event in west and central Anatolia: combining palaeoclimatic proxies and archaeological data”, *2200 BC – A climatic breakdown as a cause for the collapse of the old world?*, eds. H. Meller, H. W. Arz, R. Jung, R. Risch, Landesamt for Denkmalpflege und Archäologie Sachsen-Anhalt, Landesmuseum für Vorgeschichte V, Halle (Saale), 61-78.

Özgüç 1950

Özgüç, T., *Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Kültepe Kazısı Raporu 1948/Ausgrabungen in Kültepe, Bericht über die im Auftrage der Türkischen Historischen Gesellschaft, 1948 Durchgeführten Ausgrabungen*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Özgüç 1959

Özgüç, T., *Kültepe-Kaniş, Asur Ticaret Kolonilerinin Merkezinde Yapılan Yeni Araştırmalar/ New Researches at the Center of the Assyrian Trade Colonies*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Özgüç 1963

Özgüç, T., “Yeni Araştırmaların Işığında Eski Anadolu Arkeolojisi”, *Anadolu/Anatolia*, VII, 1-42.

Özgüç 1986a

Özgüç, T. *Kültepe-Kaniş II, Eski Yakın Doğu'nun Ticaret Merkezinde Yeni Araştırmalar/ New Researches at the Trading Center of the Ancient Near East*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Özgüç 1986b

Özgüç, T., “New observations on the relationship of Kültepe with southeast Anatolia and North Syria during the third millennium B.C.”, *Ancient Anatolia: Aspects of Change and Cultural Development. Essays in Honor of Machteld J. Mellink*, eds. J. V. Canby, E. Porada, B.S. Ridway, T. Stech, University of Wisconsin Press, Madison, 31-47.

Özgüç 1999

Özgüç, T., *Kültepe-Kaniş/Neša Sarayları ve Mabeleri/The Palaces and Temples of Kültepe-Kaniş/Neša*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Özgüç 2004

Özgüç, T., *Kültepe Kaniş/Neša*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Öztürk 2013

Öztürk, G., *Eski Tunç Çağı'nda Kültepe İdoller*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara.

Öztürk 2019a

Öztürk, G., *Yeni Kazılar Işığında MÖ 3.Binyıl'ın Sonunda ve MÖ 2. Binyıl'ın Başında Kültepe Mühür ve Mühür Baskıları*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara.

Öztürk 2019b

Öztürk, G., “Post-Akkadian and Ur III Features on Cylinder Seals From Kültepe-Kanesh: An Iconographic and Stylistic Analysis”, *Adalya*, 22, 45-67.

Peyronel 2017

Peyronel, L., “From Ebla to Kanesh and Vice Versa. Reflections on Commercial Interactions and Exchanges between Northern Syria and Anatolia during the Middle Bronze Age”, *Proceedings of the 2nd Kültepe International Meeting Kültepe*, ed. F. Kulakoğlu, G. Barjamovic, 26-30 July, 2015. Studies Dedicated to Klaas Veenhof. Subartu XXXIX, Brepols, Turnhout, 197-215.

Rıdvanoğulları-Öztürk vd. (Baskıda)

Rıdvanoğulları, Y.-Öztürk, G.-Genç, E.-Kulakoğlu, F., “Changes in the Settlement Plan at the end of the Third Millenium BCE in Kültepe-Kanesh: New Data on the Transition from Public Buildings to Private Workshops”. *In Materials, Crafts and Natural Environment at Kültepe and Surroundings. 5th Kültepe International Meeting*, ed. F. Kulakoğlu-C. Michel, July 30th-August 2nd 2022, Subartu, Brepols, Turnhout.

Sallaberger 2007

Sallaberger, W., "From Urban Culture to Nomadism: A History of Upper Mesopotamia in the Late Third Millennium", *Sociétés humaines et changement climatique à la fin du troisième millénaire: une crise a-t-elle eu lieu en Haute Mésopotamie?* eds. C. Kuzucuoğlu-C. Marro, Actes du Colloque de Lyon (5-8 décembre 2005), Varia Anatolica, XIX, Institut Français d'Études Anatoliennes-Georges Dumézil, De Boccard, İstanbul, 417-456.

Sallaberger-Schrakamp 2015

Sallaberger, W.-Schrakamp I., "Philological Data For A Historical Chronology of Mesopotamia In The 3rd Millenium.", *Associated Regional Chronologies for the Ancient Near East and The Eastern Mediterranean: History and Philology*, eds. W. Sallaberger-I. Schrakamp, Brepols, 1-136.

Schwartz 2007

Schwartz, G. M., "Taking the Long View on Collapse: A Syrian Perspective", *Sociétés humaines et changement climatique à la fin du troisième millénaire: une crise a-t-elle eu lieu en Haute Mésopotamie?* ed. C. Kuzucuoğlu-C. Marro, Actes du Colloque de Lyon (5-8 décembre 2005), Varia Anatolica, XIX, Institut Français d'Études Anatoliennes-Georges Dumézil, De Boccard, İstanbul, 45-67.

Şahoğlu 2005

Şahoğlu, V., "The Anatolian Trade Network and the İzmir Region During the Early Bronze Age", *Oxford Journal of Archaeology*, 24/4, 339-361.

Yener-Kulakoğlu vd. 2015

Yener, K. A.-Kulakoğlu, F.-Yazgan, E.-Kontani, R.-Hayakawa, Y.S.-Lehner, J. W.-Dardeniz, G.-Öztürk, G.-Johnson, M.-Kaptan, E.-Hacı, A., "New tin mines and production sites near Kültepe in Turkey: a third-millennium BC highland production model", *Antiquity*, 89, 596-612.

Weiss-Courty vd. 1993

Weiss, H.-Courty, M.A.-Weterstorm, W.-Guichard, F.-Senior, L.-Meadow, R.-Curnow, A., "The Genesis and Collapse of Third Millennium North Mesopotamian Civilization", *Science*, 261, 995-1004.

Westenholz 1997

Westenholz, J., *Legends of the kings of Akkade*, Winona Lake (IN), Eisenbrauns.

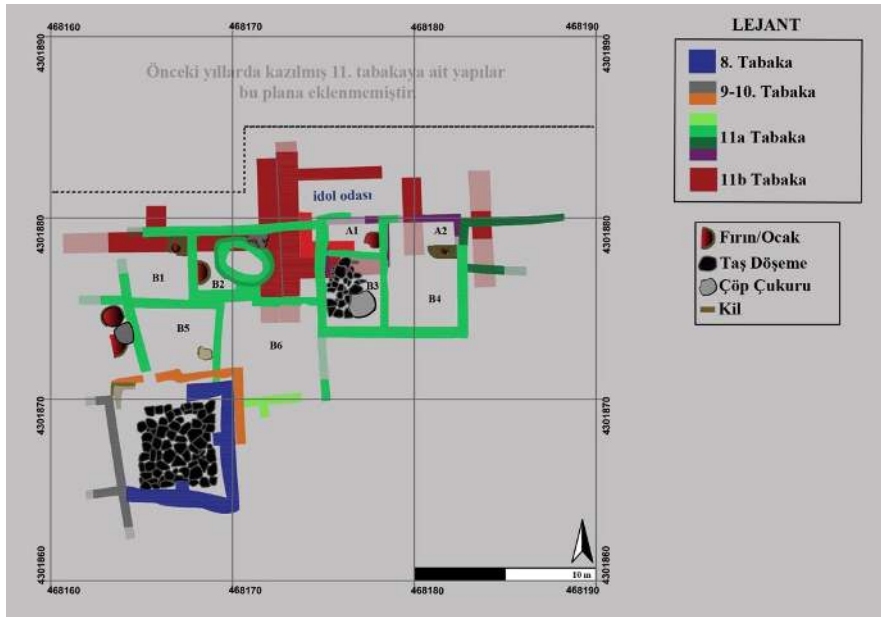
Wiener 2014

Wiener, M., "The Interaction of Climate Change and Agency in the Collapse of Civilizations ca. 2300-2000 BC.", *Radiocarbon*, 56/4, 1-16.

EKLER

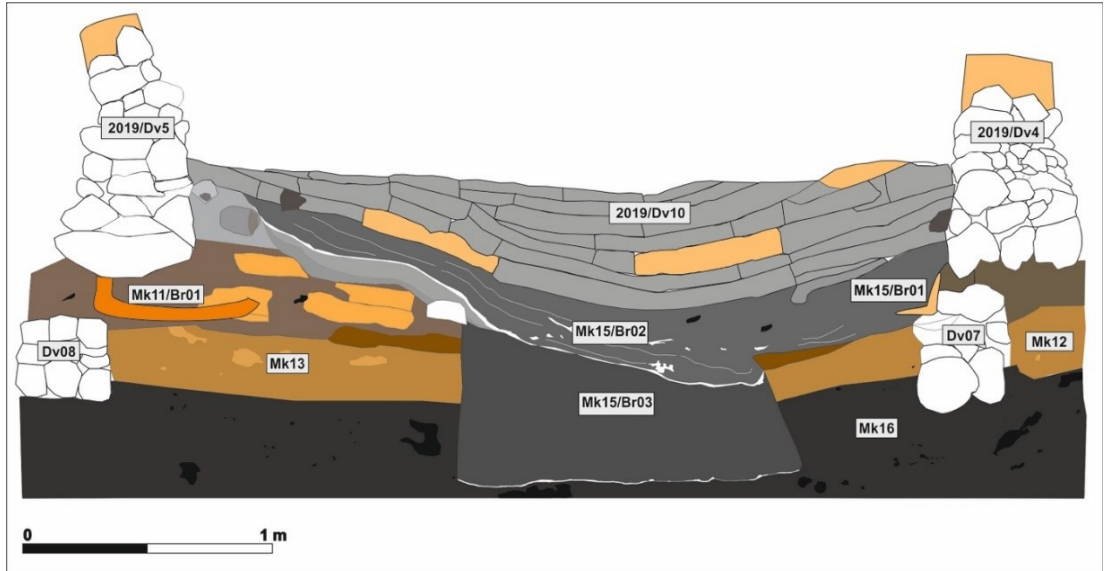
Resim 1: Kültepe-Kaniş, kuzeybatıdan görünüm.
© Kültepe-Kaniş Kazıları Arşivi.

Resim 2: MÖ 3. binyıl sonu-2. binyıl başına tarihlenen tabakaların çizimi
(Rıdvanoğulları-Öztürk vd. Baskıda) © Kültepe-Kaniş Kazıları Arşivi.

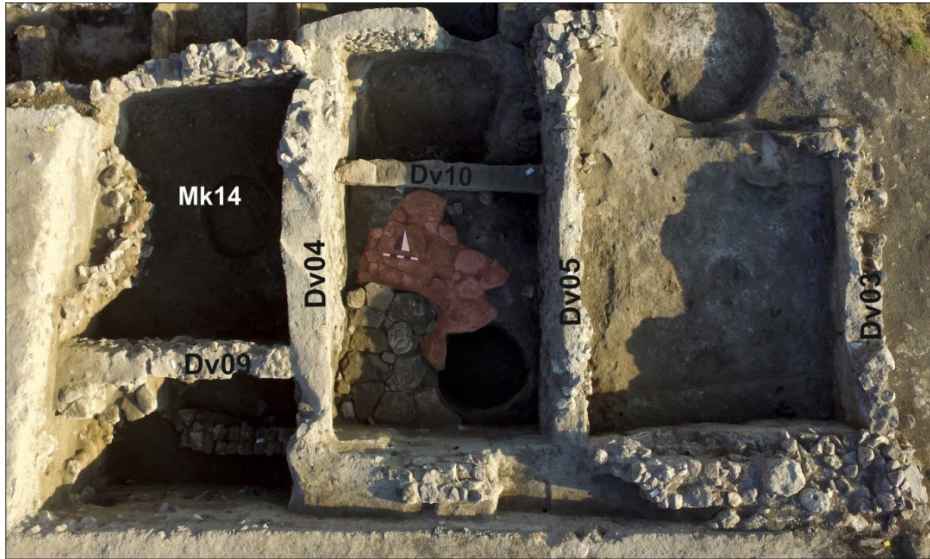
Resim 3: “İdol Odası”nın yangın enkazı üstüne inşa edilen 11a tabakasına ait yapının izimi.
© Kültepe-Kaniş Kazıları Arşivi.

Resim 4: 2019 Açma 01’de açığa çıkarılan tabakaları gösterir kesit izimi.
© Kültepe-Kaniş Kazıları Arşivi.

Resim 5: MÖ 3. binyıl sonuna tarihlenen küçük yapıların güneybatıdan görünümü.
© Kültepe-Kaniş Kazıları Arşivi.

Resim 6: MÖ 3. binyıl sonuna tarihlenen küçük yapıların havadan görünümü.
© Kültepe-Kaniş Kazıları Arşivi.

Resim 7: MÖ 3. binyıl sonuna tarihlenen fırın/tandırılı odanın havadan görünümü.
© Kültepe-Kaniş Kazıları Arşivi.

Resim 8: MÖ 3. binyıl sonuna tarihlenen oval yapının ve fırının üstten görünümü (sol üst); Oval yapının fotogrametrik görüntüsü (sol alt); Oval yapı içerisinde ele geçen bir grup buluntu (sağ).
© Kültepe-Kaniş Kazıları Arşivi.

Resim 9: Pışmemiş kilden küp ve diğer buluntuların oda içindeki dağılımı.
© Kültepe-Kaniş Kazıları Arşivi.

Resim 10: MÖ 2. binyılın başına tarihlenen taş döşemeli yapının havadan görünümü (sol); Taş döşemeli yapı içinden ele geçen boyalı ve monokrom seramik parçaları.
© Kültepe-Kaniş Kazıları Arşivi.